

شناسایی گیاهان دارویی استان مرکزی

حمیدرضا میرداودی^{۱*} و پرویز باباخانلو^۲

۱- عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان مرکزی، پست الکترونیک: mirdavoodi@yahoo.com

۲- عضو هیئت علمی مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور

* نویسنده مسئول مقاله

تاریخ پذیرش: آبان ۱۳۸۶

تاریخ اصلاح نهایی: آبان ۱۳۸۶

تاریخ دریافت: شهریور ۱۳۸۶

چکیده

استان مرکزی به لحاظ قرار گرفتن در زاویه برخورد دو رشته کوه البرز و زاگرس دارای شرایط آب و هوایی متنوعی می‌باشد و همین امر موجب تنوع گیاهی بالایی در نقاط مختلف استان گردیده است. براساس مدارک مستند و مکتوب، تاکنون بیش از ۱۳۵۰ گونه گیاهی از سطح استان جمع‌آوری و در هرباریوم مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان مرکزی نگهداری می‌شوند. حاصل این جمع‌آوریها و تطبیق آنها با منابع مکتوب و اطلاعات دارویی خبرگان محلی و عطاریهای استان، بیش از ۲۲۷ گونه گیاه دارویی را در سطح کل استان نشان داد. از این تعداد، ۱۴۴ گونه از سطح مراتع استان جمع‌آوری شده که متعلق به ۱۲۷ جنس و ۴۸ تیره هستند. تیره‌های گیاهی Compositae با ۱۷ گونه، نعناعیان (Labiatae) با ۱۴ گونه، شب‌بو (Cruciferae) با ۹ گونه، Leguminosae با ۷ گونه، Rosaceae با ۱۰ گونه و تیره چتریان (Umbeliferae) با ۷ گونه بیشترین گونه‌های گیاهان دارویی را در استان به خود اختصاص می‌دهند. انتشار تعدادی از گونه‌ها در محدوده معینی از ارتفاع و یا رویشگاه می‌باشد و تعدادی نیز دارای دامنه پراکندگی وسیعی در استان بوده و تغییرات ارتفاعی و میزان بارندگی تأثیری در گسترش آنها ندارد.

واژه‌های کلیدی: گیاهان دارویی، استان مرکزی، پراکنش، مراتع.

مقدمه

سنتزی، نهضت بازگشت به مصرف گیاهان دارویی که به‌دست فراموشی سپرده شده بود، دوباره فعال شد. به‌طوری‌که قرن بیست و یکم را می‌توان قرن استفاده و مطالعه گیاهان دارویی نام نهاد. از طرفی آمار ارائه شده از سوی کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده حاکی از افزایش قابل توجه مصرف گیاهان دارویی است که این امر در حال حاضر موجب نابودی گیاهان دارویی شده است. کشور ایران از لحاظ آب و هوایی، موقعیت جغرافیایی و تنوع گیاهی فراوان و زمینه رشد گیاهان

استفاده از گیاهان در درمان بیماریها سابقه بسیار طولانی دارد و در بین ملل مختلف، مصر باستان، چینها و یونان باستان دارای سوابق زیاد در استفاده از گیاهان دارویی می‌باشند. تا حدود نیم قرن پیش گیاهان یکی از اساسی‌ترین منابع تولید دارو بودند و پس از آن با پیشرفت شیمی آلی و تلاش در جهت سنتز مولکولهای پیچیده دارویی، بیشتر مواد دارویی به‌طور مصنوعی تهیه گردید، اما در چند دهه اخیر با مشاهده اثرات جانبی داروهای

دارویی، یکی از بهترین مناطق جهان جهت تولید گیاهان دارویی محسوب می‌شود، اما استفاده صحیح از گیاهان دارویی مشروط بر وجود اطلاعات دقیق علمی است. متأسفانه، این مسئله بر اثر مرور زمان و دخالت افراد ناآگاه و سودجو منحرف گشته و افسانه‌ها و مطالب غیر واقعی به آنها اضافه شده است که باید آنها را از هم جدا نمود و این جداسازی احتیاج به افراد متخصص و صاحب نظر دارد تا نتایج بدست آمده مورد استفاده سودمند قرار گیرد. بنابراین، به این منظور جمع‌آوری و شناخت گیاهان دارویی و چگونگی کشت و اهلی کردن آنها در کشور مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است که می‌توان به مطالعات سلطانی‌پور (۱۳۸۰)، کلوندی و همکاران (۱۳۷۸)، قلیچ‌نیا (۱۳۸۱)، هویزه و همکاران (۱۳۸۱)، زارع‌زاده و همکاران (۱۳۸۱)، جاویدتاش (۱۳۸۰) و اکبری‌نیا و باباخانلو (۱۳۸۱) اشاره کرد. هدف از این پژوهشها، جمع‌آوری، شناسایی و معرفی گونه‌های دارویی استانها و تعیین محل پراکنش آنها و شناخت قابلیت‌های موجود در زمینه گیاهان دارویی استان به‌منظور دقت و توجه در امر برنامه‌ریزی‌های اجرایی و اولویت‌های تحقیقاتی و حفظ این ذخایر و همچنین غنی نمودن بانک اطلاعات مورد نیاز در زمینه منابع طبیعی تجدید شونده و ارائه اطلاعات به سازمانهای اجرایی، کارشناسان و محققان در عرصه منابع طبیعی و محیط زیست بود. این تحقیق نیز در همین راستا و برای اولین بار به‌عنوان حرکتی بنیادی در استان مرکزی تهیه و مورد اجرا قرار گرفت.

مواد و روشها

استان مرکزی با مساحتی بالغ بر ۲۹۱۷۱۷۸ هکتار بین طولهای جغرافیایی ۴۸ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۵

دقیقه شرقی و عرضهای جغرافیایی ۳۳ درجه و ۲۳ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه شمالی واقع می‌باشد. حداکثر و حداقل ارتفاع آن از سطح دریا به ترتیب برابر ۳۴۶۵ (در شرق شهرستان دلیرجان) و ۹۵۰ متر (در دشت مرکزی ساوه) می‌باشد. متوسط بارندگی سالانه استان ۲۳۸/۹ میلی‌متر، دمای متوسط سالانه آن ۱۳/۴۷ درجه سانتی‌گراد و تبخیر و تعرقی برابر ۲۱۸۴ میلی‌متر می‌باشد.

این استان دارای شش اقلیم مختلف به روش دومارتن اصلاح شده به شرح ذیل می‌باشد:

خشک بیابانی سرد، خشک بیابانی فراسرد، خشک بیابانی معتدل، مدیترانه‌ای فراسرد، مدیترانه‌ای سرد، نیمه خشک سرد، نیمه خشک فراسرد.

برای بررسی پراکنش گیاهان دارویی در استان مرکزی، ابتدا سطح استان بر روی نقشه ۱/۲۵۰۰۰۰ براساس اقلیمهای موجود به شرح ذیل تقسیم‌بندی گردید.

الف- مناطق کوهستانی شهرستانهای سربند، آشتیان و بخشی از تفرش، ساوه و خمین.

ب- شهرستان اراک و بخش مرکزی آن، محلات و قسمتهای باقیمانده شهرستانهای تفرش و خمین.

ج- شهرستان دلیرجان و ساوه.

جمع‌آوری اطلاعات مربوط به پوشش گیاهی و همچنین گیاهان دارویی منطقه از منابع مختلف (امیدبگی، ۱۳۷۶؛ امین، ۱۳۷۰؛ آئینه‌چی، ۱۳۶۵؛ زرگری، ۱۳۷۰؛ توکلی صابری، ۱۳۷۱؛ صمصام شریعت، ۱۳۷۴؛ قهرمان، ۱۳۸۵-۱۳۶۱؛ مبین، ۱۳۶۴-۱۳۵۸؛ مظفریان، ۱۳۷۵؛ موثقی، ۱۳۶۸؛ میرحیدر، ۱۳۷۳-۱۳۷۲؛ رضایی و همکاران، ۱۳۸۱؛ Rechinger, 1963-1992) صورت پذیرفت که در مطالعات اولیه کتابخانه‌ای تعداد ۱۲۵ گیاه دارویی و صنعتی در استان مرکزی مشخص گردید.

بسیاری از این گونه‌ها و همچنین گونه‌های جمع‌آوری شده از سطح مراتع در کلکسیون گیاهان دارویی استان مرکزی واقع در علی‌آباد با هدف ایجاد زمینیه و بستر مناسب برای تحقیقات بعدی کشت گردیده‌اند.

بحث

استان مرکزی با موقعیت خاص ژئوتائیک و اقلیمی خود دارای تنوع گونه‌ای نسبتاً خوبی است. رویشهای گیاهی این استان عمدتاً متعلق به ناحیه ایرانو- تورانی می‌باشد و استان به دلیل قرارگرفتن در چین‌خوردگی رشته کوههای البرز و زاگرس دارای سیمای متغیری از نظر تنوع ژنتیکی گیاهی و از جمله گیاهان دارویی می‌باشد با ملاحظه پراکندگی منابع گیاهی دارویی چنین به نظر می‌رسد که انتشار تعدادی از آنها در دو جهت ارتفاعی شمال به جنوب و شرق به غرب روی می‌دهد. به عنوان مثال گیاهان *Stachys*, *Thymus sp.*, *Teucrium polium* در بیشتر مراتع نیمه استپی استان مرکزی پراکنش دارند. تعدادی از گیاهان نیز رویشگاههای محدودی دارند؛ مانند زیره کوهی (*Bunim persicum*) که در کوه زیره در حوالی روستای دربند شهرستان زرنندیه و همچنین به مقدار کمی در کوه پنگ شهرستان ساوه رویش دارد، زرین گیاه (*Dracocephalum sp.*) در ارتفاعات شرقی روستای یاری‌آباد از توابع بخش نوبران شهرستان ساوه پراکنش دارد، گزنه سفید (*Lamium album*) و گزنه (*Urtica dioica*) که در نواحی مرطوب در اطراف چشمه‌ها رویش دارند و همچنین بلوط که در کوه پاکل شهرستان شازند رویش دارد را می‌توان نام برد. گیاهانی نیز مانند باریجه (*Fritillaria*) و لاله سرنگون (*Ferula gummosa*)

در مرحله بعد، عملیات صحرایی به‌منظور تکمیل اطلاعات محلی و دانش بومی در زمینه گیاهان دارویی و تعیین محل رویش این گیاهان با استفاده از دستگاه موقعیت‌یاب (GPS) و نقشه‌های توپوگرافی با مقیاس ۱/۵۰۰۰۰۰ صورت گرفت که همزمان با این کار جمع‌آوری گیاهان دارویی و تهیه نمونه هرباریومی و شناسایی آنها نیز انجام گرفت.

همچنین ثبت خواص دارویی گیاهان جمع‌آوری شده با استفاده از منابع معتبر و دانش بومی و تهیه نقشه پراکنش گیاهان دارویی در استان مرکزی هم، با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) و با نرم‌افزار Ilwis انجام گردید.

نتایج

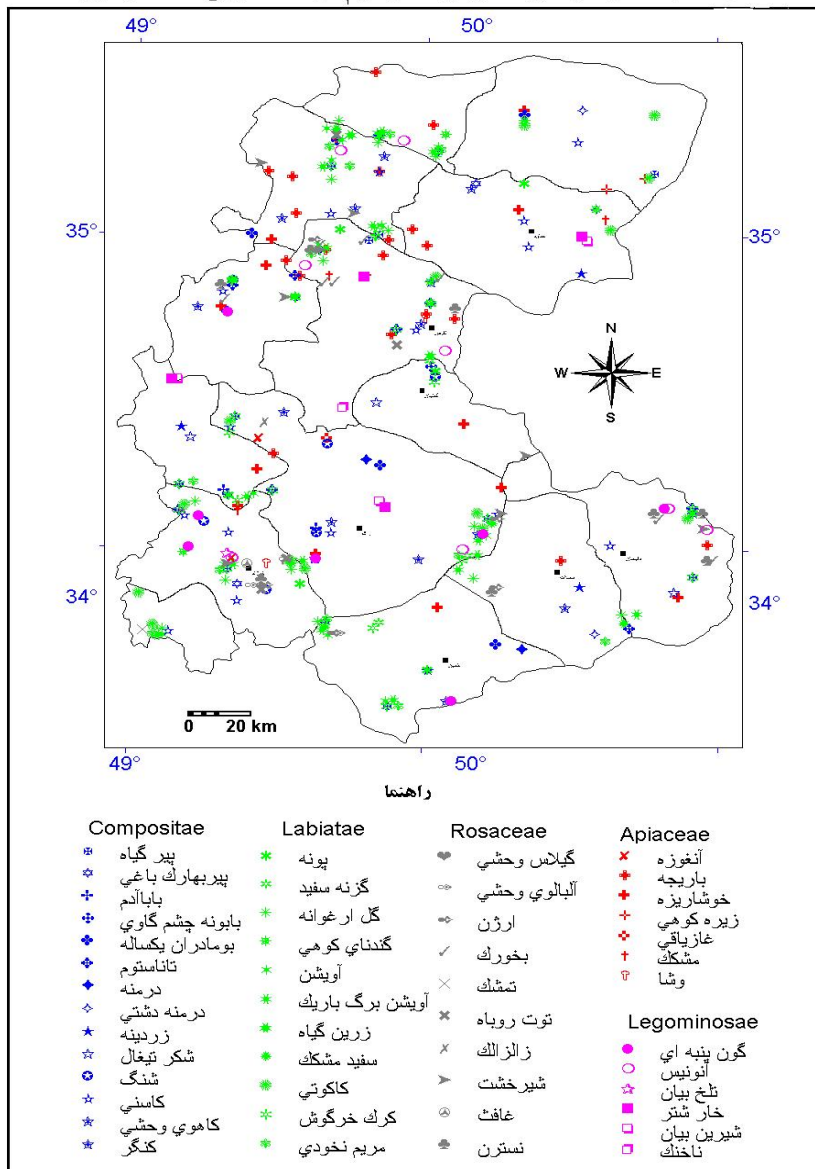
حاصل جمع‌آوری گونه‌های گیاهی و تطبیق آنها با منابع مکتوب و اطلاعات دارویی خبرگان محلی و عطاریهای استان بیش از ۲۲۷ گونه گیاه دارویی را در سطح کل استان نشان داد که از این تعداد ۱۴۴ گونه از سطح مراتع استان جمع‌آوری شد که به ۱۲۷ جنس و ۴۸ تیره گیاهی تعلق دارند (جدول ۱). شکل ۱ نقشه پراکنش گونه‌های مهم تیره‌های بزرگ گیاهی موجود در لیست یاد شده را نشان می‌دهد. تیره‌های گیاهی نعناعیان (Labiatae) با تعداد ۱۴ گونه، Compositae با تعداد ۱۷ گونه، شب‌بو (Cruciferae) با تعداد ۹ گونه، Leguminosae با تعداد ۷ گونه، Rosaceae با تعداد ۱۰ گونه و تیره چتریان (Umbelliferae) با تعداد ۷ گونه بیشترین گونه‌های گیاهان دارویی را در استان به خود اختصاص می‌دهند. همچنین در جدول ۱ گیاهان دارویی استان همراه با مناطق رویش آنها نشان داده شده‌اند.

گیاهی هستند که در بین آنها تیره‌های Compositae و Labiatae بیشترین تعداد گونه‌های گیاهان دارویی در استان را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین نقشه پراکنش این گیاهان در سطح استان مرکزی نیز تهیه گردید که به‌عنوان نمونه شکل ۱ پراکنش گیاهان دارویی تیره Umbelliferae، Compositae، Labiatae، Leguminosae و Rosaceae را نشان می‌دهد.

از میان گونه‌های یاد شده گیاهان اسانس‌دار از اولویت خاصی برخوردار بوده که تعداد زیادی از آنها با هدف ایجاد بستر مناسب برای تحقیقات بعدی در ایستگاه تحقیقات گیاهان دارویی علی‌آباد واقع در ۳ کیلومتری شرق شهرستان اراک کشت گردیده‌اند.

imperialis) اختصاصاً در ارتفاعات فوقانی (بیش از ۲۰۰۰ متر) دیده می‌شوند. گونه‌های دارویی نسبتاً زیادی نیز پراکندگی وسیعی را در استان دارا هستند و در واقع تغییرات ارتفاعی و نوع آب و هوا تأثیر محدودکنندگی چندانی در پراکنش آنها ندارند که از عمده‌ترین آنها می‌توان به *Achillea* *Stachys inflata wilhelmsii* و *Ziziphora tenuir* اشاره کرد. به‌طور کلی می‌توان به این نکته اشاره کرد که به‌رغم تنش‌های محیطی در گذشته و بهره‌برداری بی‌رویه و غلط بشر به‌ویژه در دو دهه اخیر هنوز هم توده‌های گیاهی دارویی در مناطق مختلف استان یافت می‌شوند. این تحقیق توانسته است از این مجموعه، ۱۴۴ گونه گیاه دارویی را شناسایی و معرفی نماید که این تعداد متعلق به ۱۲۷ جنس و ۴۸ تیره

شکل شماره ۲: وضعیت پراکنش تیره های مهم گیاهان داروئی استان مرکزی

جدول شماره ۱- اسامی گیاهان دارویی مراتع استان مرکزی به همراه مناطق پراکنش آنها

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۱۷۰۰-۱۸۵۰	اطراف شهرستانهای اراک، شازند، تفرش، وفس و خنداب	بذر	یک ساله	تاج خروس	<i>Amaranthus paniculatus</i>	Amaranthaceae
۱۷۰۰-۲۳۰۰	کوه اجک و فرک در شهرستان تفرش، کوه چرخه در ساوه، لاجور در شازند، کردیجان در آشتیان	میوه، پوست، برگ	درختی	بنه	<i>Pistacia atlantica</i>	Anacardiaceae
۱۸۰۰-۲۵۰۰	پلنگ کوه در ساوه، کوه جاسب دلیرجان	میوه، صمغ	درختی	خنجوک	<i>Pistacia khinjuk</i>	Anacardiaceae
۲۴۰۰	دره سماقلو در شازند	میوه، پوست درخت	درختچه	سماق	<i>Rhus coriaria</i>	
۲۰۰۰-۲۳۰۰	در خاوه دلیرجان و قره جاقیه تفرش	میوه، پوست، ساقه و ریشه	درختچه	زرشک آبی	<i>Berberis integerrima</i>	Berberidaceae
۱۷۰۰-۱۸۰۰	در مناطق خشک ساوه، تفرش، دلیرجان	برگ	چند ساله	آفتاب پرست	<i>Heliotropium echwaldi</i>	Boraginaceae
۱۷۰۰-۱۹۰۰	تفرش، وفس، ساوه و اراک	جوانه‌های مولد گل، میوه، ریشه و پوست	چند ساله	کور	<i>Capparis spinosa</i>	Capparidaceae
۱۸۰۰-۲۳۰۰	در اکثر مراتع نیمه استپی استان	تمام قسمت گیاه	یک ساله	دانه قناری	<i>Stellaria media</i>	Caryophyllaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در حاشیه اکثر مزارع و باغهای استان	تمام قسمت گیاه	یک ساله	صابونک	<i>Vacaria pyramidata</i>	
۱۷۰۰-۱۸۰۰	در دشت چزان و کویر میقان	سرشاخه‌ها	چند ساله	تار	<i>Camphorosma monspeliacum</i>	Chenopodiaceae
۱۷۵۰	در اکثر اراضی شور و تخریب شده استان	برگ، میوه	یک ساله	سلمه تره	<i>Chenopodium album</i>	
۱۸۰۰	در شازند و تفرش	سرشاخه گلدار	یک ساله	درمنه ترکی	<i>Chenopodium botrys</i>	
۱۶۷۰	کویر میقان اراک	قسمتهای هوایی	یک ساله	سالیکورنیا	<i>Salicornia europaea</i>	
۹۵۰-۱۹۰۰	در اکثر اراضی شور و تخریب شده استان	تمام قسمتهای هوایی	یک ساله	علف شور	<i>Salsola kali</i>	
۱۹۵۰	کوه شاهپسند، کوه دهنو در خمین	گل، پیاز و دانه	چند ساله	گل حسرت	<i>Colchicum persicum</i>	Colchicaceae
۹۵۰-۲۰۰۰	در اکثر مناطق استپی و نیمه استپی استان	گل	یک ساله	بومادران	<i>Achillea wilhelmsii</i>	Compositae
۱۹۰۰-۱۷۰۰	در اکثر مناطق استپی و نیمه استپی استان	سرشاخه گلدار	یک ساله	بابونه بهاری	<i>Anthemis cotula</i>	
۱۸۰۰	کره رود و دشت شرا	ریشه، برگ	چند ساله	بابا آدم	<i>Arctium lappa</i>	
۹۵۰-۱۸۰۰	در اکثر مناطق استپی استان	سرشاخه گلدار	چند ساله	درمنه	<i>Artemisia sieberi</i>	
۱۸۰۰	اراضی شور کویر میقان و دشت مرکزی ساوه	کلیه قسمتهای هوایی	یک ساله	درمنه	<i>Artemisia scoparia</i>	
۱۷۰۰-۱۹۰۰	اطراف اراضی زراعی و رها شده	کلیه قسمتهای هوایی	یک ساله	گل گندم	<i>Centaurea depressa</i>	
۱۷۵۰-۱۹۵۰	در اکثر مناطق نیمه استپی استان	ریشه	چند ساله	کاسنی	<i>Cichorium intybus</i>	
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در اراضی تخریب یافته و حاشیه اراضی زراعی استان	گل	چند ساله	خار لته	<i>Circium arvensis</i>	

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۱۷۵۰-۱۸۵۰	اطراف باغهای استان	کلیه قسمتها بویره برگها	یک ساله	پیر باغی	<i>Conyza canadensis</i>	Compositae
۱۷۵۰-۱۹۵۰	شانق، انجدان در اراک، شانق دلیجان، گل زرد و سیان خمین، فرمهین و اطراف کمیجان	کلیه قسمتهای گیاه	چند ساله	-	<i>Echinops ritrodes</i>	
۱۷۰۰-۱۹۵۰	شانق، انجدان در اراک، شانق دلیجان، گل زرد و سیان خمین، مخاص آباد فرمهین و اطراف کمیجان	دمبرگ و ساقه	دو ساله	کنگر	<i>Gundelia tournefortii</i>	
۱۷۰۰-۱۹۵۰	اطراف سفیدخانی، اراک، دلستان در محلات، کمیجان، آنچه قلعه در تفرش	برگ	دو ساله	کاهوی وحشی	<i>Lactuca sp.</i>	
۱۸۰۰-۲۰۰۰	در آبراهه‌های کوههای چلسبان، اهجک، ولیجیا، دو برداران، الوند، راستبند، سفیدخانی، لاجور، وسمق	ریشه، سرشاخه گلدان	چند ساله	-	<i>Pulicaria dyscentria</i>	
۱۸۵۰-۲۱۰۰	در مراتع چلسبان، اهجک، ولیجیا، دو برداران، الوند، راستبند، سفیدخانی، لاجور، وسمق، نوبران کوه، الوند	کلیه قسمتهای گیاه	یک ساله	پیر گیاه	<i>Senecio vulgaris</i>	
۱۹۰۰-۲۸۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان	گلها	چند ساله	بومادران	<i>Tanacetum polycephalum</i>	
۱۸۰۰-۲۰۰۰	مراتع سنجان، سورانه، وفس عبدل آباد، بصری، فرمهین، خمین، اراک و ...	تمام گیاه	دو ساله	شنگ	<i>Tragopogon pratensis</i>	
۱۷۰۰-۱۸۰۰	باغها و مزارع اراک، خنداب، تفرش و ساوه	کلیه قسمتهای هوایی	یک ساله	زردینه	<i>Xanthium sp.</i>	
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در اطراف اکثر شهرهای استان	ساقه، برگ، ریشه	چند ساله	پیچک معمولی	<i>Convolvulus arvensis</i>	
۱۸۵۰	اطراف شازند	سرشاخه‌های گلدان	چند ساله	سیرک	<i>Alliaria petiolata</i>	Cruciferae
۱۷۰۰-۲۱۰۰	در اکثر مراتع استان	میوه	چند ساله	قدومه	<i>Alyssum sp.</i>	
۱۷۰۰-۱۹۰۰	در حاشیه اکثر باغها و مزارع استان	سرشاخه‌ها	یک ساله	کیسه کشیش	<i>Capsella bursa-pastoris</i>	
۱۷۵۰-۱۹۵۰	در حاشیه اکثر باغها و مزارع استان	سرشاخه، بذر	یک ساله	خاکشیر	<i>Descurainia sophia</i>	
۱۷۵۰-۱۹۵۰	در حاشیه اکثر باغها و مزارع استان	قسمتهای مختلف گیاه	یک ساله	منداب	<i>Eruca sativa</i>	
۱۹۵۰	در ارتفاعات منطقه شراه به خصوص سوزان و درمن	گل	چند ساله	وسمه	<i>Isatis sp.</i>	
۱۷۵۰-۱۹۵۰	در حاشیه اکثر باغها و مزارع استان	بذر و میوه	چند ساله	موچه	<i>Lepidium draba</i>	
۱۷۰۰	در اراضی شور اراک، ساوه و چران	قسمتهای مختلف گیاه	یک ساله	ترتیزک	<i>Lepidium latifolium</i>	

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۱۸۵۰-۲۱۵۰	اکثر چشمه‌های دائمی استان مثل عباس‌آباد و حک شازند	تمام اندام گیاه به حالت تازه	چند ساله	علف چشمه	<i>Nastartium officinale</i>	Cruciferae
۱۸۵۰	رکین و فردقان در منطقه خنجین	ساقه سبز	چند ساله	دم اسب	<i>Equisetum arvense</i>	Equisetaceae
۱۹۰۰-۲۳۰۰	کوه امجک، پلنگ کوه، مرق و مرقکان، کهلو، استیجک، جاسب و ارتفاعات آهکی محلات و دلیجان	ساقه همراه با سوش	چند ساله	ارمک (ریش‌بز)	<i>Ephedra procera</i>	Ephedraceae
۲۴۰۰	پاکل و سرسختی شازند	میوه، بذر، برگ	درختی	بلوط	<i>Quercus persica</i>	
۱۹۰۰	کوه مستوفی، سفیدخانی، راستبند و کوه آهو در آشتیان	قسمتهای مختلف گیاه	یک ساله	شاهتره	<i>Fumaria parvifloia</i>	Fumariaceae
۱۸۵۰-۲۱۰۰	کوه آهو آشتیان، راستبند، هفتاد قله اراک و ...	ریشه و غده‌های آن	چند ساله	چله داغ	<i>Biebersteinia multifida</i>	Geraniaceae
۱۷۵۰-۱۹۵۰	در مراتع شازند و اراک	برگ، گل	یک ساله	قیطران	<i>Erodium cicutarium</i>	Geraniaceae
۱۷۵۰-۱۹۵۰	در اکثر مراتع استان	ساقه و برگ	یک ساله	شمعدانی وحشی	<i>Geranium rotundifolium</i>	Geraniaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در حاشیه اکثر باغها و مزارع استان	بذر	یک ساله	یولاف	<i>Avena sativa</i>	
۱۷۵۰	مرادآباد اراک، دشت چزان عباس‌آباد، حاشیه رود خانه قره چای	تمام قسمتهای گیاه	چند ساله	مرغ	<i>Cynodon dactylon</i>	
۱۶۷۰	در کویر میقان اراک، ساوه و دشت چزان	ساقه زیرزمینی، ساقه جوان، برگ و گل	چند ساله	نی	<i>Phragmites australis</i>	Graminae
۱۹۰۰	کوه هروا در محلات	بذر	چند ساله	قیاق	<i>Sorghum halopense</i>	
۱۸۵۰-۲۷۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان به‌خصوص کوه آهو در آشتیان و کوه راستبند در شازند و هفتاد قله در اراک	سرشاخه گلدار	چند ساله	گل راعی	<i>Hypericum scabrum</i>	Hypericaceae
۱۷۵۰-۱۹۵۰	در اکثر مراتع استان به‌خصوص شهرستانهای خمین، شازند و تفرش	غده‌های زیرزمینی	چند ساله	جوقاسم	<i>Crocus haussknechtii</i>	Iridaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	خسبیجان، منطقه مشک‌آباد اراک و لته‌در	ریشه (پیاز)	چند ساله	زنیق	<i>Iris hymenospata</i>	
۱۸۵۰-۲۳۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان به‌خصوص کوه آهو در آشتیان، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری‌آباد در ساوه	سرشاخه‌ها	چند ساله	سفید مشکک	<i>Ajuga chamaecistus</i>	
۲۱۵۰-۲۲۵۰	در کوه یاری‌آباد در ساوه و کوه آهو در آشتیان	سرشاخه‌های گلدار	چند ساله	زرین گیاه	<i>Dracocephalum cf. Aucheri</i>	Labiatae
۲۱۰۰-۲۲۰۰	لته‌در، کوه آهو و ورچه خمین	سرشاخه گلدار	چند ساله	گزنه سفید	<i>Lamium album</i>	
۱۷۰۰-۲۲۰۰	در اکثر مراتع استان	سرشاخه گلدار	چند ساله	گندنای کوهی	<i>Marrubium vulgare</i>	
۱۷۵۰-۱۹۰۰	در اکثر چشمه‌های دائمی استان مثل عباس‌آباد و حک شازند	برگ و سرشاخه گلدار	چند ساله	پونه	<i>Mentha aquatica</i>	

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۱۸۵۰-۲۵۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان به خصوص کوه آهو در آشتیان، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری آباد در ساوه	گل آذین، غده‌های زیرزمینی	چند ساله	کرک خرگوش	<i>Stachys lavandulfolia</i>	
۱۷۰۰-۲۲۰۰	در اکثر مراتع استان	گل آذین	چند ساله	گوش بره	<i>Stachys inflata</i>	
۱۸۵۰-۲۲۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان به خصوص کوه آهو در آشتیان، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری آباد در ساوه	سرشاخه گلدار	چند ساله	گل ارونه	<i>Salvia multicaulis</i>	
۱۸۵۰-۲۲۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان به خصوص کوه آهو در آشتیان، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری آباد در ساوه	سرشاخه گلدار	چند ساله	مریم نخودی	<i>Teucrium polium</i>	
Labiatae						
۱۸۵۰-۲۵۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی به خصوص کوه آهو در آشتیان، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری آباد در ساوه	سرشاخه‌ها	چند ساله	آویشن	<i>Thymus fallax</i>	
۱۸۵۰-۲۵۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان به خصوص کوه آهو در آشتیان، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری آباد در ساوه	سرشاخه‌ها	چند ساله	آویشن	<i>Thymus pubescens</i>	
۱۸۵۰-۲۵۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان به خصوص کوه آهو در آشتیان، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری آباد در ساوه	سرشاخه‌ها	چند ساله	آویشن	<i>Thymus kotschyanus</i>	

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۱۷۰۰-۲۲۰۰	در اکثر مراتع استان به خصوص در مراتع استپی ساوه، خمین و دلیجان	برگ و گل	یک ساله	کاکوتی	<i>Ziziphora tenuir</i>	Labiatae
۱۸۵۰-۲۵۰۰	در اکثر مناطق کوهستانی استان به خصوص کوه آهو در آشتیان، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری آباد در ساوه	سرشاخه	چند ساله	آویشن برگ	<i>Ziziphora clinopodioides</i>	
		گلدان	ساله	باریک		
۱۷۵۰-۱۹۰۰	در اراضی تخریب شده و زراعت‌های رها شده	شیرابه ساقه	چند ساله	خارشتر	<i>Alhagi camelorum</i>	Leguminosae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در اطراف فرم‌هین	تمام اندام گیاه	یک ساله	ناخنک	<i>Astragalus hamosus</i>	
۱۸۰۰-۲۰۰۰	در اکثر مراتع استپی و نیمه استپی استان	شیرابه داخل	چند ساله	گون سفید	<i>Astragalus gossypinus</i>	
۱۸۵۰-۲۲۰۰	در اکثر مراتع نیمه استپی و کوه‌های مرتفع استان	شیرابه داخل	چند ساله	گون زرد	<i>Astragalus parravianus</i>	
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در اراضی تخریب شده و زراعت‌های رها شده	ریشه	چند ساله	شیرین بیان	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	
۱۸۰۰-۲۰۰۰	در حاشیه جویبارها و رودخانه‌های استان	ریشه	چند ساله	اونونیس	<i>Ononis spinosa</i>	
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در اراضی تخریب شده و زراعت‌های رها شده	ریشه، دانه	چند ساله	تلخ بیان	<i>Sophora alopecuriodes</i>	
۲۱۰۰-۲۵۰۰	راستبند، چپقلی، یاری آباد نویران	برگ، ریشه	چند ساله	تره کوهی	<i>Allium akaka.</i>	Liliaceae
۲۱۰۰-۲۴۰۰	کوه قزاقک تفرش، کوه توره، گل زرد خمین، سفیدخانی	ریشه	چند ساله	موسیر	<i>Allium hirtifolicum</i>	
۲۰۰۰-۲۸۰۰	کوه راستبند، آلاداغ، الوند، لاجور، شاه‌پسند، گردو	پیاز	چند ساله	لاله واژگون	<i>Fritillaria imperialis</i>	
۱۹۰۰-۲۳۰۰	چپقلی، جیریا، ورچه و گل زرد خمین	ریشه	چند ساله	درمان سفید	<i>Fritillaria persica</i>	
۱۷۰۰-۲۲۰۰	کویر مغان اراک	ریشه	چند ساله	سریش	<i>Eremurus persica</i>	

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۱۸۰۰-۲۱۰۰	کوه راستیند، آلاذغ، الوند، لاجور، شاه‌پسند، گردو، چپقلی، جیریا، ورچه و گل زرد خمین	تمام گیاه	چند ساله	کلاغک	<i>Muscari racemosum</i>	Liliaceae
۲۱۵۰-۲۳۰۰۰	خسبیجان، چپقلی و طرلان اراک	بذر	چند ساله	کتان	<i>Linum album</i>	Linacea
۲۰۰۰	چپقلی	دانه	چند ساله	کتان مسهلی	<i>Linum usitatissimum</i>	
۱۷۵۰-۱۹۵۰	اکثر بادام کاریهای استان به خصوص شازند و وفس	برگ	چند ساله	دارواش	<i>Viscum album</i>	Loranthaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در حاشیه اکثر باغها و مزارع استان، مرتع عزبلو در زرنديه	گل و میوه	چند ساله	ختمی	<i>Alcea sp.</i>	Malvaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در حاشیه اکثر باغها و مزارع استان	برگ و گل	چند ساله	پنیرک	<i>Malva neglecta</i>	
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در حاشیه اکثر باغها و مزارع استان	برگ و گل	چند ساله	پنیرک	<i>Malva sylvestris</i>	
۱۹۰۰-۲۱۵۰	هفتیان، امجک، جورقین و رکین و وایمندر تفرش، دولستان محلات، کوه هندو و جاسب در دلیجان، کوه چرخه و تیر و سیدبابا غار در ساوه، کوه وفس و لاجور	پوست، ریشه، برگ، میوه	درختچه	انجیر	<i>Ficus carica</i>	Moraceae
۱۹۵۰	گوه گردو و مودر اراک	شیرابه درخت، برگ و میوه	درخت	شاتوت	<i>Morus nigra</i>	
۱۹۰۰	کوه آهو در آشتیان، کوه لاسیا در دلیجان	غده‌های زیرزمینی	چند ساله	ثعلب	<i>Orchis maculata</i>	Orchidaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در مراتع تفرش، وفس، کمیجان و شازند	ساقه گلدار	یک ساله	خشخاش بحری	<i>Glaucium contotulicatum</i>	Papaveraceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در مراتع اراک، تفرش، وفس، کمیجان، شازند و نوبران	گل و میوه	یک ساله	شقایق	<i>Papaver sp.</i>	
۱۷۵۰-۱۸۵۰	حاشیه جویهای آب در مزارع و باغها، اطراف چشمه عباس‌آباد و حک در شازند	برگ، ریشه، میوه	چند ساله	بارهنگ کبیر	<i>Plantago major</i>	Plantaginaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	حاشیه جویهای آب در مزارع و باغها، اطراف چشمه عباس‌آباد و حک در شازند	برگ، میوه	چند ساله	بارهنگ سرنیزه‌ای	<i>Plantago lanceolata</i>	
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در حاشیه و داخل شهرهای استان	کلیه اندامها	یک ساله	علف هفت‌بند	<i>Polygonum aviculare</i>	Polygonaceae

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در حاشیه باغهای استان به خصوص دشت شِراء و شازند	برگ، دانه، ریشه	چند ساله	ترشک	<i>Rumex pulcher</i>	Polygonaceae
۱۸۵۰-۲۲۰۰	هفتاد قله اراک، یاری آباد و به طور پراکنده در اکثر کوههای استان پراکنش دارد	دمبرگ و محور گل آذین	چند ساله	ریواس	<i>Rheum ribes</i>	Polygonaceae
۱۸۵۰	نوبهار تفرش	اندام هوایی	چند ساله	پرسیاوش	<i>Adiantum capillus-veneis</i>	Polypodiaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در حاشیه باغهای استان به خصوص دشت شِراء و شازند	برگ، ساقه، میوه	یک ساله	خرفه	<i>Portulaca oleracea</i>	Portulacaceae
۱۸۰۰	در مراتع شازند، تفرش، نوبران، رازقان	برگ، ساقه	یک ساله	ادونیس	<i>Adonis sp.</i>	Ranunculaceae
۱۸۰۰	حاشیه رودخانه مشهد بازرجان در تفرش	جوانه های تازه و برگ	چند ساله	زلف پیرزن	<i>Clematis orientalis</i>	Ranunculaceae
۱۸۰۰	در اکثر مزارع گندم استان	بذر	یک ساله	زبان پس درقفا	<i>Delphinium persicum</i>	Ranunculaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در اراضی تخریب شده استان به خصوص در محلات، دلیجان، ساوه و خنداب	ریشه خشک شده	دو ساله	ورث	<i>Reseda lutea</i>	Resedaceae
۲۲۰۰	کوه الوند، چپقلی، کلاغ نشین - بازرجان	میوه، عصاره شاخه جوان، گلها	درخت	زالزالک	<i>Crataegus atrosanguinea</i>	Rosaceae
۱۸۰۰-۲۴۰۰	کوه سرآبادان، امجک، چپقلی، راستبند، الوند و وفس	قسمت کوزه ای	درختچه	نسترن	<i>Rosa canina</i>	Rosaceae
۱۷۵۰-۱۸۵۰	دلیجان، محلات	گل	درختچه	گل محمدی	<i>Rosa damascena</i>	Rosaceae
۲۰۵۰	دره سماقلو در شازند	برگ، میوه	درختچه	تمشک	<i>Rubus anatolicus</i>	Rosaceae
۱۸۵۰-۲۴۰۰	سورانه (راستبند)، کوه آهو (آشتیان)، یاری آباد و هفتاد قله	تمام قسمت گیاه	چند ساله	توت روباه	<i>Sanguisorba minor</i>	Rosaceae
۱۸۵۰	شازند، کوه آهو در آشتیان	ریشه	چند ساله	روناس	<i>Rubia tinctoria</i>	Rubiaceae
۱۸۵۰	شازند و دشت شِراء	سرشاخه گلدار	یک ساله	شیرپنیر	<i>Galium verum</i>	Rubiaceae
۱۸۵۰-۲۱۰۰	اکثر مناطق کوهستانی استان به خصوص گل زرد خمین، کوه راستبند در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری آباد در ساوه و کوههای منطقه وفس و کمیجان	برگ	چند ساله	مورد کاذب	<i>Haplophyllum perforatum</i>	Rutaceae

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۱۷۵۰-۱۸۰۰	حاشیه رودخانه‌های قره‌چای و قمرود	برگ، پوست	درخت	صنوبر	<i>Populus nigra</i>	Salicaceae
۱۷۰۰-۲۰۰۰	حاشیه رودخانه‌های قره‌چای و قمرود	پوست، میوه، گل	درخت	بید	<i>Salix alba</i>	
۱۸۰۰-۲۲۰۰	ارتفاعات جیریا، وفس، هفتاد قله، الوند، راستبند و سفیدخانی	سرشاخه، میوه	چند ساله	مخلصه	<i>Scrophularia cf. striata</i>	Scrophulariaceae
۱۸۰۰-۲۱۰۰	حسن‌آباد گیلی، اطراف چشمه‌های	سرشاخه	یک ساله	سبزاب	<i>Veronica anagalis</i>	
۱۸۰۰-۲۲۰۰	اکثر مناطق کوهستانی استان به‌خصوص گل زرد خمین، کوه راستبند، لاجور و بصری در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری‌آباد در ساوه و کوههای منطقه وفس و کمیجان	برگ، گل، ریشه	چند ساله	گل ماهور	<i>Verbascum sp.</i>	
۱۸۰۰	اطراف مزارع به‌خصوص در فراهان	برگ، دانه	یک ساله	تاتوره	<i>Datura stramonium</i>	Solanaceae
۱۸۵۰	در اطراف باغهای استان به‌خصوص در شازند	برگ، میوه	یک ساله	بنگدانه	<i>Hyoscyamus niger</i>	
۱۸۰۰-۲۱۰۰	کوه امجک	پوست ساقه، ریشه، میوه	درختچه	گرگ تیغ	<i>Lycium rathenicum</i>	
۱۷۵۰-۱۸۵۰	در اطراف باغهای استان به‌خصوص در شازند	شاخه‌های علفی	یک ساله	تاج‌ریزی	<i>Solanum nigrum</i>	
۱۸۵۰-۲۴۰۰	اکثر مناطق کوهستانی استان به‌خصوص گل زرد خمین، کوه راستبند، لاجور و بصری در شازند، هفتاد قله و سفیدخانی در اراک، کوه زیره و یاری‌آباد در ساوه و کوههای منطقه وفس و کمیجان	پوست ساقه، برگ، ریشه	درختچه	خشک	<i>Daphne mucronata</i>	Thymelacaceae
۱۹۰۰-۲۴۰۰	کوه زیره و پلنگ کوه در ساوه	میوه	چند ساله	زیره کوهی	<i>Bunium persicum</i>	Umbelliferae
۱۹۵۰-۲۲۰۰	کوه هروا در محلات و ارتفاعات خرازان در تفرش	صمغ	چند ساله	وشا	<i>Droma aucheri</i>	
۱۸۰۰	حوالی روستای بیگلک در تفرش، خسیبجان	قسمتهای هوایی	چند ساله	مشگک	<i>Ducrosia anethifolia</i>	
۱۷۰۰	در اطراف جاده اراک- فرمین، سنجان	قسمتهای هوایی	یک ساله	غازیاغی	<i>Falcaria vulgaris</i>	

ارتفاع رویشگاه	مناطق پراکنش	اندام مورد استفاده	فرم رویشی	نام فارسی	نام علمی	تیره
۲۲۰۰	سفیدخانی، راستبند، گل زرد خمین، ارتفاعات دیلمزار	شیرابه ساقه	چند ساله	آنغوزه	<i>Ferula Assa-foetida</i>	Umbelliferae
۱۹۰۰-۲۸۰۰	شهرستان ساوه (کوه الویر، عباس‌آباد، بیوران، زمبر، چالفرخه، جناقچی، پلنگ‌آباد، آشیانک، استیجک) - تفرش (کوه امجک، تقوسان، زوجین، کهلویلا، بابک لو) - کمیجان (کوه وسمق) - اراک (سوزان و درمن، کلاغ نشین) - شازند (لنجرود و بصری) - خمین (کوه حسن فلک و کوه گل زرد) - دلیجان (خاوه و راوغ) - محلات (کوه هروا)	شیرابه ساقه	چند ساله	باریجه	<i>Ferula gummosa</i>	
۱۷۰۰۰-۱۹۰۰۰	در اکثر مراتع تخریب شده استان (خسبیجان، گل زرد، مشک‌آباد)	قسمتهای هوایی	چند ساله	خوشاریزه	<i>Echinophora platyloba</i>	
۱۹۰۰	بازرجان در تفرش، راستبند	برگ و جوانه‌ها، ریشه	درخت	داغداغان	<i>Celtis australis</i>	Ulmaceae
۱۹۰۰-۲۰۰۰	دره سیب در گل زرد خمین، سرآبادان	سرشاخه، برگ	چند ساله	گزنه	<i>Urtica dioica</i>	Urticaceae
۲۲۰۰-۲۳۰۰	کوه آهو، چپقلی و سفیدخانی	ریشه	چند ساله	سنبل‌الطیب کوهستان	<i>Valeriana sisymbriifolia</i>	Valerianaceae
۲۱۰۰-۲۲۰۰	دره سیب در گل زرد و ارتفاعات روستای دربند در خمین، دره سماقلو شازند	کلیه اندامهای گیاه	درختچه	مو وحشی	<i>Vitis sylvestris</i>	Vitaceae
۱۹۵۰-۲۲۰۰	راستبند	کلیه اندامها و گل	یک ساله	بنفشه سه رنگ	<i>Viola tricolor</i>	Violaceae
۱۶۵۰	کویر میقان اراک	میوه	درختچه	قره‌داغ	<i>Nitraria schoberi</i>	Zygophyllaceae
۱۷۸۰-۲۱۰۰	در اکثر مراتع و اراضی تخریب شده استان (آغذی گنگ ساوه، شانق و مشک‌آباد اراک، یکه چاه محلات و...)	برگ، ریشه، دانه	چند ساله	اسفند	<i>Peganum harmala</i>	Zygophyllaceae
۱۷۰۰-۲۰۰۰	در اطراف باغهای استان به‌خصوص باغهای انگور	برگ، ریشه، میوه، بذر	یک ساله	خارخسک	<i>Tribulus terrestris</i>	Zygophyllaceae
۱۶۷۰-۱۷۵۰	کویر میقان اراک و دوریدان دلیجان	بذر	چند ساله	قیچ	<i>Zypophyllum fabago</i>	Zygophyllaceae

منابع مورد استفاده

- اکبری نیا، ا. و باباخانلو، پ.، ۱۳۸۱. جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی استان قزوین. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۱۶: ۴۱-۱.
- امیدبگی، ر.، ۱۳۷۶. رهیافتهای تولید و فرآوری گیاهان دارویی. جلد دوم، انتشارات طراحان نشر، تهران، ۴۲۴ صفحه.
- امین، غ.، ۱۳۷۰. گیاهان دارویی سنتی ایران. جلد اول، انتشارات معاونت پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ۲۳۰ صفحه.
- آئینه‌چی، ی.، ۱۳۶۵. مفردات پزشکی و گیاهان دارویی ایران. انتشارات دانشگاه تهران، ۱۱۹۶ صفحه.
- توکلی صابری، م.ر.، ۱۳۷۱. گیاهان دارویی. انتشارات روزبهان، تهران، ۲۶۴ صفحه.
- جاویدتاش، ا.، ۱۳۸۰. گیاهان دارویی استان فارس. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۱۱: ۱۴۸-۱۰۳.
- رضایی، م.ب.، جایمند، ک. و محلی، م.، ۱۳۸۱. بررسی مقایسه‌ای اسانس سنبل‌الطیب کوهستانی از سه منطقه رویشگاهی. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۱۸: ۱۳۲-۱۲۳.
- زارع‌زاده، ع.، باباخانلو، پ.، باغستانی، ن. و شمس‌زاده، م.، ۱۳۸۱. جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی استان یزد. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۱۴: ۱۳۵-۷۳.
- زرگری، ع.، ۱۳۷۰. گیاهان دارویی. جلد ۵، انتشارات دانشگاه تهران، ۵۳۲ صفحه.
- سلطانی‌پور، م.، ۱۳۸۰. گیاهان دارویی استان هرمزگان. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۸: ۹۰-۶۳.
- صمصام شریعت، ه.، ۱۳۷۴. پرورش گیاهان دارویی. انتشارات مانی. ۴۱۹ صفحه.
- قلیچ‌نیا، ح.، ۱۳۸۱. بررسی پراکنش و اکولوژی ۳۶ گونه گیاهی اسانس‌دار در استان مازندران. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۱۳: ۱۳۸-۱۰۵.
- قهرمان، ا.، ۱۳۸۲-۱۳۶۱. فلور رنگی ایران. جلد ۱ تا ۲۱، انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، تهران، ۲۶۷۵ صفحه.
- کلوندی، ر.، عطری، م. و صفی‌خانی، ک.، ۱۳۷۸. گونه‌های گیاهی دارویی از زیر حوزه کله اسداباد. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۸: ۹۰-۶۳.
- مبین، ص.، ۱۳۶۴-۱۳۵۸. رستنیهای ایران. جلد ۱ تا ۳. دانشگاه تهران، ۱۶۱۹ صفحه.
- مظفریان، و.، ۱۳۷۵. فرهنگ نامهای گیاهان ایران. نشر فرهنگ معاصر، ۶۷۱ صفحه.
- موثقی، ش.، ۱۳۶۸. فیتوشیمی تعدادی از گیاهان ناحیه کهکیلویه و بویر احمد. دفتر بهره‌برداری سازمان جنگلها و مراتع کشور، ۷۵ صفحه.
- میرحیدر، ح.، ۱۳۷۳-۱۳۷۲. معارف گیاهی، کاربرد گیاهان در پیشگیری و درمان بیماری. جلد ۱-۶، انتشارات فرهنگ اسلامی، تهران، ۳۳۴۴ صفحه.
- هویزه، ح.، دیناروند، م. و صالحی، ح.، ۱۳۸۱. گیاهان دارویی استان خوزستان. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۱۴: ۵۵-۷۲.
- Rechinger K.H., 1963-1992. *Flora iranica*. vol. 1-171, Akademische Druck-Verlagsanstalt Graz-Austria, 4622p.

Identification of medicinal plants of Markazi province

H. Mirdavoodi¹ and P. Babakhanlo²

1- Agriculture and Natural Resources Research Center of Markazi Province, Arak, Iran, E-mail: hmirdavoodi@yahoo.com

2- Research Institute of Forests and Rangelands

Abstract

Markazi province has different types of climatic conditions due to its location which is inside the angle of Alborz and Zagros mountain chains. As a consequence of such a characteristic it possess a great variety of diversity of plant species. On the basis of existing reports and scientific resources as well as field investigations, 144 species were introduced from Markazi as medicinal plants. They belonged to 127 genera and 48 families, that Compositae and Labiateae were dominant. The distribution of some of these species are limited to special habitats and elevations. Majority of them have wide distribution in the province and changes of altitude and rainfall are not effective.

Key words: Medical plants, Markazi province, Distribution, Rangelands.